

Јасмина Чолић
Александра Хаџи-Ђорђевић

МУЗИЧКА КУЛТУРА 8

Уџбеник музичке културе
за осми разред основне школе

САДРЖАЈ

Водич кроз уџбеник.....	4
Боже љравде.....	6
Химна Свећом Сави.....	7
Идемо на концерт.....	8

1. МУЗИЧКА РАДИОНИЦА

Музика говори све језике.....	10
Староградске песме.....	18
Укрштена радионица.....	24

2. ПУТОВАЊЕ КРОЗ ИСТОРИЈУ

Романтизам.....	26
Композитори раног романтизма.....	30
Композитори и пијанисти.....	33
Опера у XIX веку.....	38
Опера у Италији.....	40
Опера у Немачкој.....	45
Опера у Француској.....	47
Балет у XIX веку.....	49
Музика у Русији у XIX веку.....	53
Чешка национална школа.....	57
Националне и стилизоване игре.....	62
Музика у Србији у XIX веку.....	66
Романтичарска укрштеница.....	73
Романтичарска песмарица.....	74
Импесионизам.....	80
Музика у XX веку.....	86
Музика у Србији у XX веку.....	96
Почеци популарне музике.....	102
Сав тај џез.....	106
Популарна музика од половине XX века.....	114
Популарна и џез укрштеница.....	123
Популарна и џез песмарица.....	124

3. ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

Дрвени дувачки инструменти.....	130
Флаута и пиколо.....	132
Обоа и енглески рог.....	134
Фагот и контрафагот.....	136
Кларинет и бас-кларинет.....	137
Саксофон.....	138
Лимени дувачки инструменти.....	140
Труба.....	142
Тромбон.....	144
Хорна.....	145
Туба.....	146
Укрштени инструменти.....	148

4. ФОЛКЛОРНА ТРАДИЦИЈА НАРОДА У СРБИЈИ

Мешовити ритам у српском фолклору.....	150
Мађари у Србији.....	154
Роми у Србији.....	155
Русини у Србији.....	156
Словаци у Србији.....	157
Буњевци у Србији.....	158
Македонци у Србији.....	159
Власи у Србији.....	160

Речник појмова.....	162
Нотни примери за певање и свирање.....	164
Списак нумера на ЦД-у.....	165
Решења укрштеница.....	168

ВОДИЧ КРОЗ УЏБЕНИК

Надамо се да ћеш открити много тога новог и занимљивог помоћу овог малог водича кроз свет музике. Прошетаћемо кроз историју, упознаћемо дувачке инструменте и фолклорну традицију Србије, научићемо нове појмове, певаћемо, свираћемо, слушаћемо музику! У овој књизи све је припремљено за тебе, а ми ти желимо да је надмашиш и да постанеш мали истраживач и велики љубитељ непрегледног царства музике. Уживај у својој новој књизи и музици, истражуј, учи и стварај!

QR код те води у истраживање музике на интернету. Најпре на паметном телефону или таблету преузми бесплатну апликацију за читање QR кодова. Има их у свим оперативним системима, па изабери ону која ти се највише допада или затражи помоћ од наставника/-це информатике. Када преузмеш апликацију, сними QR код из књиге и он ће те одвести право на интернет, где можеш да гледаш и слушаш примере онога о чему се говори у лекцији.

У одељку **Сазнај више** допунићеш своје знање додатним информацијама, прочитаћеш неке занимљивости и чути још неке музичке примере.

ТУБА

СЛУШАМО

Модест Мусоргски, *Бурело из свита Селиве се изолде*

Бурело је инсталирано сликом на којој су приказана стара сеоска кола која вуку воллове. Како се „крету“ сеоска кола дочарана у овој нумери: споро и тешко или брзо и живахо? Како описује звук инструмента који доноси тему и зашто га је композитор изабрао за почетак ове нумере?

Туба је највећи лимени дувачки инструмент. То је и инструмент који производи најниже тоневе у својој групи. Туба својим дубоким тоновима даје посебну боју својој групи инструмената, али и целом оркестру. Искључиво је оркестарски инструмент.

Током свирања, извођач трочи велику количину ваздуха да би произвео тон. Инструмент се држи тако да широки заноности крај буде окренут увис.

Туба нема своје претходнике. У данашњем облику конструисана је у XIX веку и најмлађа је од свих лимених дувачких инструмената.

САДРАЖИМ

- Групи лимених дувачких инструмената припадају труба, тромбон, хорна и туба. Праве се од метала. У основи су направљени од извијане цеви. С једне стране налази се усник, кроз који се дува ваздух, а други крај се заноности шири. Што је цева ужа и краћа, производи виши тон. Ова група инструмената има подредан и млања звук. У саставу су симфонијског оркестра, а могу бити и солистички инструменти, изузев тубе.
- Труба и тромбон имају значајно место у цез музици.

ЗНАМУ УМЕМ РАЗУМЕМ

- Послушај *Мимбо*. Који инструменти имају најдрворемни звук? Које лимене дувачке инструменте препознајеш?
- Одсвирај следећи нотни запис. Послушај снимак и препознај када се та тема појављује. Који инструменти је изводио?

Мимбо (изолде)

- Који од поменутих инструмената производи најдубље тонево? Заокружи слово испред тачног одговора.

А. труба

Б. хорна

В. туба

- Како су дужина и ширина цеви код лимених дувачких инструмената повезани с висином тона? Заокружи слово испред тачне тврдње.
  - Што је цева краћа и шири, тон је нижи.
  - Дужина и ширина цеви не утичу на висину тона.
  - Што је цева краћа и ужа, тон је виши.
- Који лимени дувачки инструменти су значајни у цез музици?
- Који сирек се користеи претходници данашњих лимених дувачких инструмената?
- Послушај *Болеро* Мориса Равела и заокружи слова испред тачних тврдњи.
  - Главну мелодију/тему доноси најпре различити дувачки инструменти, а касније и гудачки.
  - Главну мелодију доноси само лимени дувачки инструменти, ређајни се појединачно.
  - Лимени дувачки инструменти су, заједно са ударалкама, заслужни за пратњу.
  - За ритмичку основу задужене су првенствено ударалке.
  - Учешће лимених дувачких инструмената повећава се с развојем композиције и све већим динамизмом.

САЗНАЈ ВИШЕ

Хауард Шор, *Гондор*, музика из филма *Господар прстенова*

Музика за филмску трилогију *Господар прстенова* компоновао је и аранжирао Хауард Шор. У извођењу је учествовао велики симфонијски оркестар, под додатни ансамбл са асистенцијом и келтским инструментима, вокални солисти (Рене Флеминг, Ени Ленокс и други). Све у свему – 330 музичара! Шор је осмислио преко 100 лајмотива, тј. музичких мотива који представљају неку особу, место, идеју. У темата краљевства Гондор и тврђаве Изенгард велику улогу имају лимени дувачки инструменти. Препознај их.

Пројекције филма организују се уз музику која се изводи уживо, што можеш погледати на снимку. Хауард Шор, тема *Гондор*, музика из филма *Господар прстенова*

Тема *Изенгард*

Са пројекције филма

У рубрици **Сада знам**, која се налази на крају сваке лекције или области, можеш да се подсетиш најважнијих појмова и повежеш их с претходно стеченим знањем.

Рубрика **Знам, удем, разумем** помаже ти да своје знање самостално провериш.

4

ОПЕРА У ИТАЛИЈИ

Кључни појмови

- опера буфа
- белканто

СЛУШАМО

Ђоакино Росини,
Дуеј мачака

▲ Ђоакино Росини

■ Опера буфа

У италијанској опери XIX века била је популарна комична опера – **опера буфа** (итал. *buffa* – смешно). Главни ликови били су људи из народа који су у низу духовитих ситуација својом лукавошћу, вештином и виспреношћу исмевали богате аристократе за које су радили, а симпатија композитора и публике увек је била на њиховој страни.

Ђоакино Росини (1792–1868) потицао је из породице музичара и још као дете почео је да се бави музиком. Свирао је виолончело и изузетно лепо певао. Као и Моцарт, коме се дивио, прве композиције написао је у раној младости, са дванаест година, а прву оперу са петнаест. Стварао је лако и брзо и за неколико година написао је низ опера. Росини је творац најпознатије комичне опере – *Севиљски берберин*.

Радња опере *Севиљски берберин* одвија се у шпанском граду Севиљи, а главни ликови су берберин Фигаро и Розина, штићеница старог грофа Бартола. Лепа Розина заљубљена је у младог грофа Алмавиву, али њиховој срећи се испречио Бартоло, који и сам, иако старац, жели да се ожени Розином. Фигаро је лукави представник људи из народа који низом сплетки успева да исмеје Бартола и помогне Розини и Алмавиви.

Сцена из опере
Севиљски берберин
Ђоакина Росинија ▶

СЛУШАМО

Ђоакино Росини, опера
Севиљски берберин,
увертира

Арија Фигара из 1. чина

Заљубљеног младића, грофа Алмавиву, који пева серенату испод Розиног балкона, прекида весели берберин Фигаро, који се хвалише својим талентима.

■ Белканто

У Италији се у овом периоду развио **белканто** (итал. *bel canto* – лепо певање), начин певања у којем се нарочита пажња поклања вокалној техници. Ту се превасходно истицала лепота гласа, а драмски делови опере били су у другом плану. За оркестар у италијанској опери тог периода каже се да личи на велику харфу јер му је улога била само да помогне певачу у извођењу изузетно компликованих арија. Почетком XIX века најзаслужнији за развој „лепог певања“ у опери био је **Вићенцо Белини** (1801–1835), чија је опера *Норма* и данас на сталном репертоару светских оперских кућа.

▲ Вићенцо Белини

СЛУШАМО

Вићенцо Белини,
опера *Норма*, арија *Casta diva* (*Пречиста бојиња*)

Ово је једна од најпознатијих оперских арија, а уједно и једна од најзахтевнијих за певачицу. То је молитва Норме, врховне свештенице Гала, којом се обраћа богињи Месеца да њен народ ослободи из римског ропства. Који инструмент чујеш на почетку примера?

■ Вива Верди! (Живео Верди!)

Највећи оперски композитор XIX века свакако је **Ћузепе Верди** (1813–1901). Његове опере *Набуко*, *Риолејџо*, *Трубадур*, *Травијата*, *Аида*, *Оџело*, али и многе друге, на сталном су репертоару свих светских оперских кућа. Главни ликови ових дела потичу из света потлачених, понижених људи који се боре за своју част, слободу и љубав. Вердијеви савременици и сународници препознали су у његовим операма родољубиве садржаје, који су постали подстицај у националној борби за ослобођење од аустроугарске владавине. Арије из Вердијевих опера певале су се на уличним барикадама и у биткама. Његово име добило је симболично значење: **Viva V(ittorio) E(manuele) R(e) d'I(talia)!** – Живео Виторио Емануел, краљ Италије!

▲ Портрет Ћузепе Вердија, рад Ђованија Балдинија

САЗНАЈ ВИШЕ

На сахрану великог Маестра 1901. године дошло је више од 200.000 његових сународника. Чувени диригент Артуро Тосканини дириговао је хором од 800 певача коме се спонтано придружио народ са улице. Певали су мелодију хора *Јевреја* из опере *Набуко*.

Насловна страна једних италијанских новина на којој је приказана Вердијева погребна поворка. ►

СЛУШАМО

Ћузепе Верди,
опера *Набуко*,
хор Јевреја *Va' Pensiero* (Пођи, мисли)

Набуко је прва Вердијева опера која је постигла популарност. У овом хору изражава се туга Јевреја који су прогнани из своје домовине у сурово ропство и нада да ће се једног дана ипак вратити у родни крај.

▲ Сцена из опере *Набуко*

У опери **Риголето**, која је настала према драми Виктора Игоа, описана је несрећна судбина грбавца Риголета, забављача, дворске луде на двору војводе од Мантове. Дворани га познају као циничног клоуна који је због оштрог језика стекао бројне непријатеље. Али Риголето је и брижни отац нежне девојке Ћилде, коју крије од развратних дворана.

Врхунац Вердијевог драмског умећа је величанствени квартет из трећег чина опере *Риголето*. Сваки лик има свој текст и своју вокалну деоницу и изражава своја осећања, а све четири мелодијске линије (Магдалена, Војвода, Ћилда, Риголето) уклапају се у складну музичку целину.

СЛУШАМО

Ћузепе Верди,
опера *Риголето*,
арија војводе
од Мантове
La donna e mobile
(Жена је варљива)

Овом аријом Верди нам је представио лик војводе од Мантове, човека без морала, који зарад сопственог задовољства и забаве уништава туђе животе. Арију слушамо у извођењу три чувена светска тенора: Лучана Паваротија, Пласида Доминга и Хозеа Карераса.

Арија *Povero Rigoletto*
(Јадни Риголето)

У овој сцени опере Риголето долази на двор пошто су обесни дворани отели његову ћерку. Глуми незаинтересованост, али кроз мелодију ове арије осећамо његов очај и бригу за ћерку.

▲ Сцена из опере *Риголето* Ћузепе Вердија

СЛУШАМО

Ћузепе Верди, опера *Риголето*, квартет

На сцени се две радње одвијају истовремено. У крчми се налазе војвода од Мантове и девојка Магдалена, која треба да га заведе и успава. Кроз прозор их посматрају потресена Ћилда и Риголето, који је ту довео своју ћерку да би јој показао право лице војводе, човека у кога је заљубљена. Крчмар по договору са Риголетом треба да убије војводу, али несрећним обртом страдаће невина Ћилда.

Вердијева опера **Травијата**, која је настала према роману *Дама с камелијама* Алесандра Диме Сина, данас је једна од најпознатијих опера.

Радња говори о љубави девојке лаког морала Виолете и племића Алфреда, који су спремни да се одрекну некадашњег живота како би били заједно. Виолетин преображај од лакомислене девојке за забаву до пожртвоване заљубљене жене која се одриче своје среће због Алфредове будућности приказан је предивним аријама.

СЛУШАМО

Ђузепе Верди,
опера *Травијата*,
арија *Sempre libera*
(Увек слободна)

Сцена у којој се излаже ова арија приказује Виолету као безбрижну девојку која је решена да се забавља и ужива у животу. Деоница певачице је веома виртуозна и захтева врхунску вокалну технику. Да ли знаш који оперски глас пева ову арију?

◀ Сцена из опере *Травијата*
Ђузепе Вердија

СЛУШАМО

Ђузепе Верди,
опера *Травијата*,
арија *Addio del passato* (Збојом, *прошлости*)

У овој сцени Виолета је на смрти због опаке болести туберкулозе. Скрхана, очекује долазак Алфреда, који је сазнао да га није оставила због другог човека, да га и даље воли, али да не жели да му поквари будућност због своје неморалне прошлости. Да ли препознајеш инструмент на почетку примера?

У улози Виолете слушамо Марију Калас, једну од најпознатијих оперских дива свих времена.

Дубина осећања и експресија која је изражена у вокалној деоници јунакиње нису до тада били виђени на оперској сцени. Верди је овом опером наговестио даљи развој овог музичко-сценског жанра у Италији.

▲ Марија Калас

▲ Ђакомо Пучини

Велико финале

Последњи великан италијанске опере био је **Ђакомо Пучини** (1858–1924). Остао је веран Вердијевој романтичарској традицији иако је својим животом зашао у XX век. Његове опере *Боџи*, *Тоска*, *Мадам Бајтерфлај*, *Турандој* постигле су популарност у целом свету и донеле композитору велико богатство. Главни ликови ових опера су хероине које, слично Вердијевој Виолети, дају живот за своју љубав. Страствена осећања препознају се у предивним лирским аријама, које су праћење врло развијеним оркестром.

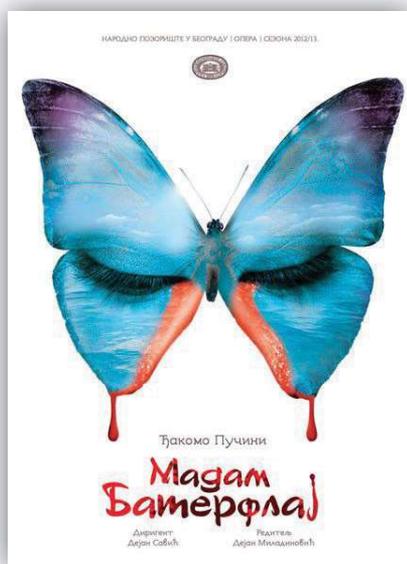

34. СЛУШАМО

Ђакомо Пучини,
опера *Турандој*, арија *Nessun dorma (Нема сна)*

Ово је арија принца Калафе, који је принцези Турандот поставио загонетку да до зоре сазна његово право име. Упореди ово извођење Лучана Паваротија, једног од највећих светских тенора, са извођењем Пола Потса са почетка лекције.

▲ Опера Народног позоришта у Београду отпочела је самосталну делатност 1919. године, а прва представа новоформираног ансамбла била је Пучинијева *Мадам Бајтерфлај*.

▲ Лучано Павароти у улози принца Калафе

САЗНАЈ ВИШЕ

Пучини је преминуо пре него што је завршио своју последњу оперу *Турандој*. На премијери овог дела 1926. године у Милану, у оперској кући *Ла Скала*, диригент Артуро Тосканини изненада је прекинуо извођење обративши се слушаоцима речима: „Овде се завршава дело Маистра.“ Публика је устала и у тишини напустила салу одајући тако почаст омиљеном композитору. Тек на следећем извођењу опера је изведена до краја, са завршним деловима које је дорадио други композитор на основу Пучинијевих нацрта.

ОПЕРА У НЕМАЧКОЈ

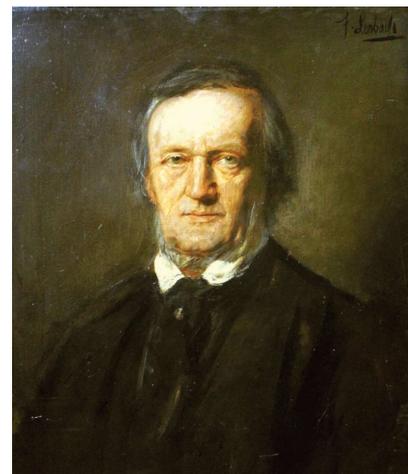
Кључни појмови

- музичка драма
- лајтмотив

Највећи представник немачке опере и једна од најутицајнијих музичких личности свога времена био је **Рихард Вагнер** (1813–1883). Он је желео да створи немачку оперу ослобођену утицаја италијанског оперског стила. Теме његових опера су из старих германских митова. Сам је писао либрета својих опера, постављао их и дириговао. Вагнер је објашњавао своје идеје у бројним теоретским делима. Извршио је реформу опере створивши **музичку драму**, у којој су поезија и музика сједињене у циљу приказивања драме. Оркестар у Вагнеровим операма по броју инструмената и музичком значају превазилази оркестре његових савременика.

Како би публика боље разумела ток радње, Вагнер је осмислио **лајтмотиве** – теме-симболе које изводи оркестар. Њима су представљане личности, осећања или предмети значајни за драмску радњу. Појава сваког лика на сцени као и промена осећања праћени су оркестарским извођењем одговарајућег лајтмотива. Велики број лајтмотива преплиће се у оркестарским деоницама и тако се, без речи, излаже драмска радња. *Прсиен Нибелунја* је циклус од четири тематски повезане опере, у коме се користи преко сто различитих лајтмотива!

Вокалне линије у Вагнеровим операма тесно су повезане с немачким језиком и веома се разликују од мелодија из италијанских опера. Понекад се чини као да је глас само још један инструмент оркестра.

▲ Портрет Рихарда Вагнера, рад Франца фон Ленбаха

35. СЛУШАМО

Рихард Вагнер,
опера *Валкире*,
Борбени њоклич
Брунхилде
и *Марш валкира*

Опера *Валкире* је друга у циклусу *Прсиен Нибелунја*. Вагнер је сам написао либрето који је заснован на митовима и легендама германских народа. У митологији, валкире су богиње које су доносиле одлуке о победнику и погинулима у борби, а душе најхрабријих бораца одводиле у Валхалу, дворану у којој их је примао врховни бог.

◀ Сцена из опере *Валкире*

САВ ТАЈ ЦЕЗ

Кључни појмови

- цез
- импровизација
- синкопа
- Њу Орлеанс цез
- биг бенд
- свинг цез
- би-бап
- кул цез
- фузија
- симфонијски цез

Лејоша цеза је у слободи!

Ли Кониц, цез саксофониста

СЛУШАМО

Погледај како је настао цез и како су звучали први цез бендови.

Цез је музички правац који је настао крајем XIX века на југу Америке, у Њу Орлеансу. Цез није случајно повезан с тим градом. Њу Орлеанс је био главна лука за бродове који су довозили поробљени народ Африке, а касније, после укидања ропства, прва колонија Афроамериканаца. Њихова музика (духовне песме, световне песме – песме уз рад и за игру) потекла је из афричке традиције и постепено је примала утицај музике европских досељеника. Афрички ритмови и начин извођења повезивали су се са европским мелодијама и хармонијама. Цез је настао када су мањи инструментални састави такву музику засвирали на европским инструментима.

СЛУШАМО

Погледај како се данас свира у Њу Орлеансу.

87.

СЛУШАМО

Луј Армстронг,
When the saints go marching in
(*Каг свеци марширају*)

Обрати пажњу на то колико пута се понавља мелодија с почетка песме. Да ли се понављања разликују? Опиши шта уочаваш.

Импровизација

Оно по чему је цез од самих почетака препознатљив јесте **импровизација**. Једна мелодија/тема свира се на почетку, а затим се варира (мелодијски и ритмички) и изводи наизменично на свим инструментима музичког састава. Импровизацију можемо описати и као спонтано музичко стварање. Код уметничке музике све је унапред записано и одређено и изводе је професионалци. Цез музичари нису били музички образовани, већ су кроз импровизацију изражавали тренутна расположења и емоције.

■ Шта је утицало на настанак џеза?

Поред импровизације, која даје велику слободу, постоје и други елементи који одређују џез музику. У песми *Кад свеци марширају* приметићеш да Луј Армстронг пева наизменично са осталим певачима. Исто тако „разговарају” и инструменти. Такав начин извођења потиче из духовне музике америчких црнаца.

Џез се препознаје и по сложенем ритму и **синкопама** – неочекиваним нагласцима. Синкопиран ритам је преузет из *рејџајма* – музике за плес и забаву из Њу Орлеанса.

Лирој Џонсон,
Sweet home Chicago

89. СЛУШАМО

На џез мелодије утицао је блуз (од енгл. *blue* – тужно) – музика настала из радничких песама с плантажа памука на југу Америке. Певање обесправљених људи исказивало је првенствено бол и тугу, осећања која су била део свакодневице. Такве су и блуз песме, које је у почетку пратило свирање на гитари или бенцу.

■ Почеци

Први стил џез музике добио је назив по граду у коме је настао – **Њу Орлеанс џез**, касније познат и као *диксиленд*. Када су почетком XX века почеле велике миграције Афроамериканца ка северу Америке, џез музика је стекла велику популарност у Чикагу, а затим и широм Америке.

У оквиру џез састава биле су присутне две секције (групе) инструмената: мелодијска и ритам. У мелодијску су улазили дувачки инструменти – кларинет, труба, тромбон, касније и саксофон – а у ритам секцији су били бубњевци и друге удаљаке, клавир и контрабас, на којем се свирало искључиво пицкато (трзањем жице).

88.

СЛУШАМО

Скот Џоплин,
The Entertainer
(регтајм)

▲ Бенцо, жичани инструмент који су афрички робови донели у Америку; прављен је од коже превучене преко дрвеног оквира.

Џез бенд Кинг
Оливера,
Doctor Jazz

90. СЛУШАМО

САЗНАЈ ВИШЕ

У току Првог светског рата око 390.000 црнаца пријавило се у америчку војску. Био је формиран војни џез оркестар. Послати су у Француску, где су, у паузама ратовања, свирали џез музику у клубовима. Тако је џез стигао и у Европу, где је брзо постао популаран.

◀ Роман Ногин, *Џез бенд*

91.
СЛУШАМО

Глен Милер,
In the mood

Биг бенд Бенија Гудмана ▶

■ Биг бенд, би-бап и џез „путујућих облака”

Следећа фаза почиње са записивањем џез музике, што је допринело да овај правац постане приступачан много већем броју музичара. У све већим џез саставима – **биг бендовима** – нису биле могуће дуже импровизације. То су чинили само највиртуознији солисти. Тако је настао **свинг џез** (енгл. *swing* – љуљање). Свинг је постао изузетно популаран и због тога што је уз ту музику могло да се плеше.

92.
СЛУШАМО

Дизи Гилеспи,
Be-bop

У току и после II светског рата настао је **би-бап**, с којим је враћена виртуозна импровизација у џез. Насупрот свингу, који је имао плесни карактер заснован на мелодији, би-бап је био врло брзог темпа и сложених хармонија и ритма. Уз свинг се играло, а би-бап је захтевао пажљиво слушање. На самом почетку публика је овај стил оцењивала као тежак и оштар. Међутим, за врхунске музичаре би-бап је значио слободу у изражавању. Због виртуозности и сложених импровизација био је погодан за извођење само у мањим саставима, које је публика слушала у џез клубовима. Сматра се најзначајнијим периодом у развоју џеза као уметности.

Назив *би-бап* потекао је од слогова које су музичари насумично понављали док су певајући импровизовали.

Као реакција на виртуозни и сложени би-бап, након II светског рата појавио се џез мирнијег темпа и мекшег тона – **кул џез** (енгл. *cool* – миран, хладан). У извођењу су повремено учествовали до тада неуобичајени инструменти (виолончело, флаута, хорна). Кул џез је утицао на касније џез стилове, али и на друге музичке жанрове (популарна музика), и свира се и данас.

Џез критичар Џон Фордхам описао је кул џез као „етеричну музику, музику путујућих облака”.

93.
СЛУШАМО

Пол Дезмонд,
Take five

■ Џез и други жанрови

Крајем шездесетих година XX века музичари су почели да примењују импровизацију и џез хармоније у другим музичким жанровима (рок, поп, фолк, хип-хоп, електронска музика). Тако је настала џез фузија или само **фузија** (енгл. *fusion* – спајање). Неки од представника ове музике јесу Стен Геџ, Херби Хенкок, Џон Меклафлин, Чик Корија.

СЛУШАМО

Херби Хенкок,
*Cantaloupe
Island*

СЛУШАМО

Врсте фузије су и *есид џез* (*acid jazz*) – комбинација џез, фанк, соул и диско музике (*Молоко*, *Џемироквај*, *Масив аџа*, *Инкој-ниџо*) и *смуџ џез* (*smooth jazz*), који наглашава мелодију – комбинација џез, поп и блуз музике (Шаде).

Молоко,
Sing it back

Џемироквај,
Virtual Insanity

Савремени извођачи у чијој се музици осећа утицај џеза јесу: Нора Џонс, Дајана Крол, Џејми Кулум и други.

СЛУШАМО

Стен Геџ и Жоао
Гилберто, *The
Girl from Ipanema*
(*Девојка из Ипанеме*)

Један од највећих хитова фузије јесте *Девојка из Ипанеме* (*The Girl from Ipanema*). То је џез обрада бразилске песме коју је приредио џез саксофониста Стен Геџ.

■ Симфонијски џез

СЛУШАМО

Џорџ Гершвин, *Рајсогија у џлавом* (одломак)

Ко учествује у извођењу ове музике? Упореди извођаче са онима из претходних примера.

Џез је утицао на бројне композиторе уметничке музике XX и XXI века, као што су Дебиси, Равел, Стравински и други. Тежња да се повежу џез, класичне музичке форме и симфонијски оркестар довела је до појаве тзв. **симфонијског џеза**.

Џорџ Гершвин (1898–1937) био је први прави представник џеза у уметничкој музици. Једно од његових најзначајнијих дела је џез опера *Порџи и Бес*, која описује живот сиромашних црнаца у Чарлстону. Због ове опере Гершвин је боравио у том граду да би што боље упознао Афроамериканце и њихову музику.

▲ Џорџ Гершвин

СЛУШАМО

Најпознатија нумера из опере *Порџи и Бес* јесте *Summertime* (*Лејџње гоба*). Послушај ову песму у извођењу Луја Армстронга и Еле Фицџералд, који су снимили истоимени албум са нумерама из Гершвинове опере. После њиховог снимка, ова нумера је стекла светску популарност.

Summertime оставља доста простора за импровизацију – вокалну и инструменталну – па је велики број џез музичара снимии ову нумеру и прилагодило је сопственом стилу. Посушај верзију Оскара Питерсона и његовог трија.

Џорџ Гершвин,
Summertime

Велкани џеза

Луј Армстронг (1901–1971) сматра се највећим џез инструменталистом, а уз Били Холидеј и најзначајнијим џез певачем свих времена. Имао је изузетан таленат за импровизацију, а због њега је труба постала солистички инструмент у џезу. Освајао је публику како специфичним гласом и стилем певања, тако и својом отвореношћу.

СЛУШАМО

Луј Армстронг,
What a wonderful world
(Како је диван свећ)

Били Холидеј (1915–1959) била је џез певачица и текстописац. Уз Луја Армстронга, називана је „правим“ гласом џеза. *Глас џеза* (*The Voice of Jazz*) назив је серије њених снимака. Имала је беспрекоран осећај за ритам. Сарађивала је са водећим именима из света џеза.

СЛУШАМО

Били Холидеј,
When you're smiling

▲ Били Холидеј и Луј Армстронг у сцени из филма *Њу Орлеанс*

▲ Бени Гудман

Бени Гудман (1909–1986) је амерички џез кларинетиста, један од највећих свих времена. Био је оснивач првог џез бенда у коме су свирали белци и црнци заједно. Звали су га *краљ свинџа*.

СЛУШАМО

Бени Гудман,
Sing, sing, sing
(Певај, њевај, њевај)

Едвард Кенеди Дјук Елингтон (1899–1974) био је амерички џез композитор, диригент и пијаниста који је формирао велике џез оркестре. Редовно је снимао и предводио турнеје биг бендова по многим континентима и тако допринео да се са џезом упознају људи широм света. Композирао је балет, мјузикле, филмску музику. Сматра се једном од најзначајнијих музичких личности у XX веку. Као харизматичан и талентован диригент и композитор, добио је надимак Војвода (енгл. *Duke*).

СЛУШАМО

Дјук Елингтон,
Take The A Train

▲ Дјук Елингтон

Чарли Паркер (1920–1955) био је џез саксофониста и, уз Диззија Гилеспија, један од твораца би-бап стила. Надимак му је био *Bird* (птица), па неколико његових композиција у називу садрже ту реч.

Мајлс Дејвис (1926–1991), амерички џез трубач и композитор, био је зачетник нових џез стилова – *кул џеза*, *фузије*, *фанка*.

▲ Чарли Паркер и Мајлс Дејвис

СЛУШАМО

Чарли Паркер,
Yardbird Suite

СЛУШАМО

Мајлс Дејвис,
Milestones

Ела Фицџералд (1917–1996) била је џез певачица коју су називали „прва дама џеза“. Посебно је била препознатљива по чистом гласу великог распона и таленту за импровизацију. Један музички критичар је за звук њеног гласа написао да би се могао назвати најлепшим међу онима које је човек икада чуо. Сарађивала је с многим џез музичарима, а са Лујем Армстронгом издала је заједнички албум.

СЛУШАМО

Ела Фицџералд,
Dream a little dream of me

▲ Ела Фицџералд

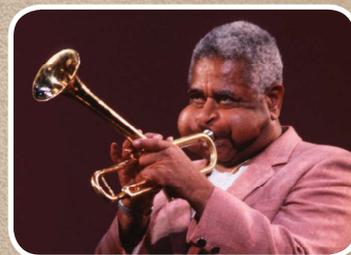
СЛУШАМО

Дизи Гилеспи,
A Night in Tunisia

Дизи Гилеспи (1917–1993) био је виртуозни џез трубач, композитор и певач, заслужан за би-бап стил. Због изузетних импровизација, називали су га „звук изненађења“. Његов заштитни знак била је нагоре савијена цев трубе.

Дизи Гилеспи ►

Џон Колтрејн (1926–1967) био је амерички џез саксофониста и композитор. Свирао је са Диззијем Гилеспијем и у квинтету Мајлса Дејвиса. Својим иновацијама у музици изузетно је утицао на развој модерног џеза. Постао је узор џез саксофонистима.

Стен Геџ (1927–1991), амерички саксофониста, посебно је значајан за развој кул џеза и фузије.

Оскар Питерсон (1925–2007), канадски џез пијаниста и композитор, био је познат по изузетној техници.

СЛУШАМО

Џон Колтрејн,
Стен Геџ
и Оскар Питерсон,
Hackensack

▲ Џон Колтрејн

▲ Стен Геџ

▲ Оскар Питерсон

▲ Боби Макферин

■ Како пева Боби Макферин?

СЛУШАМО

Боби Макферин, *Take The A Train*

Колико певача изводи ову нумеру? Оригиналну песму слушали смо у извођењу Оркестра Дјука Елингтона. Која верзија ти се више допада? Зашто?

Боби Макферин (1950) препознатљив је по гласу и начину певања. Један је од најоригиналнијих певача данашњице. Својим извођењем ствара утисак вишегласја, успешно имитира музичке инструменте, пева мелодију и пратњу. Снимио је први џез албум без инструменталне пратње. Добитник је више награда за џез певање, а успешан је и у другим музичким жанровима (поп, уметничка музика – обраде композиција Баха, Римског-Корсакова).

■ Џез у Србији

Биг бенд РТС има вишедеценијску традицију наступања с великим џез музичарима. Оркестар су успешно водили диригенти, композитори и аранжери: Младен Боби Гутеша, Војислав Бубиша Симић, Звонимир Скерл, Душко Гојковић, Стјепко Гут.

Биг бенд РТС |▶

СЛУШАМО

Боби Макферин,
Импровизација

Боби Макферин не планира шта ће певати на својим концертима и на њима импровизује. Често укључује публику као хор у извођење песме.

СЛУШАМО

Миливој Мића
Марковић,
Ошћисани

СЛУШАМО

Душко Гојковић,
Инја

▲ Душко Гојковић

Душко Гојковић (1931) је џез трубач, композитор и аранжер, наш најуспешнији и у иностранству најпознатији џез музичар. Свирао је широм Америке и Европе са разним бендовима, сарађивао с најбољим џез музичарима – Дизидијем Гилеспијем, Мајлсом Дејвисом и другима. У својим композицијама повезао је џез музику с музиком Балкана. Шта за њега представља џез, говори и сâм назив његове аутобиографије: *Џез је слобода*.

Секстет Марковић–Гут окупљао је наше врхунске џез музичаре: Миливоја Мићу Марковића (саксофон), Стјепка Гута (труба), Николу Митровића (тромбон), Мишу Блама (контрабас), Милоша Крстића (клавир), Лазара Тошића (бубањ). То је био наш најуспешнији џез састав свих времена. Наступали су широм Европе и објавили пет албума.

▲ Стјепко Гут

СЛУШАМО

Секстет
Марковић–Гут

▲ Миливоје Мића Марковић

САДА ЗНАМ

- Џез је музички правац који је настао крајем XIX века на југу Америке, у Њу Орлеансу. Музика Афроамериканаца потекла је из афричке традиције и постепено је примала утицај музике европских досељеника. Афрички ритмови и начин извођења повезивали су се са европским мелодијама и хармонијама.
- Једна од главних одлика џеза јесте импровизација. Једна мелодија/тема свира се на почетку, а затим се варира (мелодијски и ритмички) и изводи наизменично на свим инструментима музичког састава. Џез се препознаје и по сложенем ритму и синкопама.
- С временом су се развили разни стилови у џез музици: Њу Орлеанс џез, свинг џез, би-бап, кул џез...
- Крајем шездесетих година XX века музичари су почели да примењују импровизацију и џез хармоније у другим музичким жанровима (рок, поп, фолк, хип-хоп, електронска музика). Тако је настала џез фузија.
- Џез оркестар се назива биг бенд.
- Тежња да се повежу џез, класичне музичке форме и симфонијски оркестар довела је до појаве тзв. симфонијског џеза.

ЗНАМ, УМЕМ, РАЗУМЕМ

1. Допуни реченице.

- Од самих почетака џез је био препознатљив по _____.
- Велики џез оркестри – _____ – карактеристични су за _____.
- Због виртуозности и сложених _____, би-бап су свирали _____ џез састави.
- Повезивањем елемената џеза и других музичких жанрова настала је _____.
- Џорџ Гершвин је повезао _____, класичне музичке облике и _____ оркестар.

2. Поделите се у одељењу у групе и уз помоћ наставника/-це изаберите џез музичара који ће бити тема свакој групи. Припремите презентацију с најважнијим подацима из живота музичара, одаберите музичке нумере и представите их остатку одељења.

Популарна и џез песмарица

All my loving (Сва моја љубав)

Биџлси (Џон Ленон и Пол Макартни)

Brightly (Ведро)

Close your eyes and I'll kiss you, to - mor - row I'll miss you, re -
- tend that I'm kiss - ing the lips I am miss - ing and
mem - ber I'll al - ways be true. And then while I'm a -
hope that my dreams will come true.
way I'll write home ev' - ry day, and I'll send all my
lov - ing to you. I'll pre - All my lov - ing
I will send to you. All my lov - ing, dar - ling, I'll be true. _____

Превод:

1. Затвори очи и пољубићу те,
сутра ћеш ми недостајати,
запамти, увек ћу бити искрен.
И онда, када будем одсутан,
писаћу ти сваког дана
и слаћу ти сву своју љубав.

2. Претвараћу се да љубим
усне које ми недостају
и надаћу се да ће ми се снови остварити.
И онда, када будем одсутан,
писаћу ти сваког дана
и слаћу ти сву своју љубав.

Реф. Сву своју љубав послаћу ти,
сву своју љубав, драга, бићу искрен.

Реф.

ДРВЕНИ ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

Кључни појмови

- дрвени дувачки инструменти
- флаута
- пиколо
- обоа
- енглески рог
- фагот
- контрафагот
- кларинет
- бас-кларинет
- саксофон

СЛУШАМО

Упознај дрвене дувачке инструменте.

Дрвеним дувачким инструментима припадају флаута, обоа, кларинет, фагот и саксофон, као и њихове мање или веће варијанте: пиколо, енглески рог, бас-кларинет, контрафагот, разни облици саксофона.

Породица основних дрвених дувачких инструмената: фагот, флаута, саксофон, кларинет и обоа ►

Иако сам назив упућује да су израђени од дрвета, то није у потпуности тачно. Већина ових инструмената се у прошлости израђивала од дрвета, али данас се праве од метала (флаута и саксофон) или комбиновањем дрвета и метала (обоа, кларинет и фагот). Сви имају сличан облик издужене цеви. Флаута се држи хоризонтално окренута на десну страну, а обоа, кларинет, фагот и саксофон се држе у вертикалном положају.

■ Начин добијања тона

Заједничко за све дрвене дувачке инструменте јесте начин добијања звука. Ваздух се из плућа свирача директно удубава у цев, у којој треперењем, вибрирањем ваздушног стуба настаје тон. На цеви се налазе рупице, које су се некада затварале прстима, а данас постоје клапне којима се поклапају. Отварањем и затварањем клапни мења се дужина ваздушног стуба у цеви инструмента – када је дужи ваздушни

стуб, тонови су дубљи, а када је краћи, тонови су виши. Када су затворене све рупице, дужина ваздушног стуба је највећа и тада се производи најдубљи тон на инструменту. С друге стране, отварањем рупица, ваздушни стуб се скраћује и тон постаје све виши, а највиши тон се чује када су све рупице на инструменту отворене. Међутим, различитим техникама дувања ваздуха могуће је добити и много више тонове.

Положај усана приликом дувања разликује се на флаути од осталих дрвених дувачких инструмената. Флаута има усник преко кога се ваздух предубава, а остали инструменти имају језичак од трске који се држи у устима и преко којег ваздух продире у цев. Кларинет и саксофон имају једноструки језичак од трске, а обоа и фагот двоструки.

▲ Двоструки језичак фагота

■ Дрвени дувачки инструменти у симфонијском оркестру

107.
О
СЛУШАМО

Артуро Маркес, *Ира број 2*

Дрвени дувачки инструменти се срећу у различитим врстама оркестара: у дувачком, војном, симфонијском...

Иако су ови инструменти у симфонијском оркестру заступљени у мањем броју од гудачких инструмената, ипак чине његов важан део. Боја звука сваког дрвеног дувачког инструмента специфична је и у оркестарској композицији се користи само повремено као „зачин“. Солиста дувачког инструмента с нестрпљењем ишчекује свој *соло* на концерту симфонијске музике. У моментима када је потребно створити звук велике јачине, дрвени дувачки инструменти наступају заједно са осталим инструментима оркестра – *шуйи* (што на италијанском значи *сви*).

f САЗНАЈ ВИШЕ

Током XVIII века у симфонијама класичара била су по два дрвена дувачка инструмента (по две флауте и обоа, два кларинета и фагота) и овакав састав оркестра назива се *двојни* састав. Током XIX века број инструмената у симфонијском оркестру се повећао и настао је оркестар *тројни* састава, што значи да су коришћена по три дрвена дувачка инструмента (две флауте и пиколо флаута, две обоа и енглески рог, два кларинета и бас-кларинет, два фагота и контрафагот). Крајем XIX и почетком XX века настао је оркестар *четворни састава*, у коме се користе по четири дрвена дувачка инструмента истог типа. С повећањем броја дрвених дувачких инструмената, сразмерно се увећавао број осталих инструмената у оркестру – лимених дувачких инструмената, гудачких инструмената и ударалки – па су настајали врло велики оркестри.

f САЗНАЈ ВИШЕ

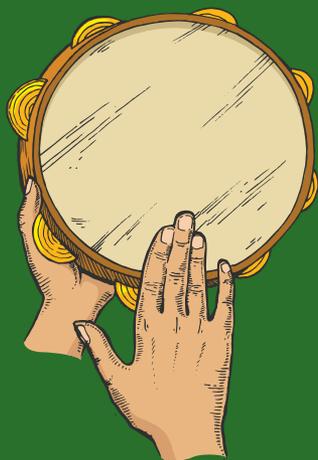
Оркестар младих „Симон Боливар“ из Венецуеле прославио се у свету са диригентом Густавом Дудамелом, који је и сам започео каријеру музичара као његов члан. Овај оркестар имао је снажну социјалну и хуманитарну улогу у сиромашној Венецуели: млади из сиромашних слојева друштва су свирајући у оркестру стицали музичко и опште образовање.

Фолклорна традиција народа у Србији

4

У овој области:

- упознаћеш музичку традицију народа који живе у Србији;
- певаћеш и свираћеш најлепше примере њиховог фолклора;
- схватићеш шта је мешовити ритам и где је присутан;
- сазнаћеш како је фолклор утицао на друге музичке жанрове.

У Србији живе бројни народи, а њихова традиција представља велико богатство наше земље. Различите традиције међусобно се преплићу и утичу једне на друге. Зашто су различитости

важне? Познавање других народа и њихових култура помаже нам да напредујемо, учимо једни од других, проширујемо своја сазнања, поштујемо различитости и ценимо их.

МЕШОВИТИ РИТАМ У СРПСКОМ ФОЛКЛОРУ

Кључни појмови

■ МЕШОВИТИ ТАКТОВИ

Песме и игре из неких области Србије – као што су југоисточна Србија и Косово и Метохија – препознатљиве су по различитим ритмовима, који им дају динамичност: музика је у простим тактовима, мешовитим тактовима, као и у њиховим комбинацијама.

Море, изгрејала, нане

Традиционална песма из Косовске Каменице

Умерено

1. Мо-ре, из-гре-ја-ла, на-не, мо-ре, из-гре-ја-ла, сјај-на___
ме-се-чи-на, ми-ла па-не, сјај-па___
ме-се-чи-на. 2. Мо-ре, тој не-бе-ше, на-не,
мо-ре тој не-бе-ше, сјај-на___ ме-се-чи-на,
ми-ла па-не, сјај-па___ ме-се-чи-на.

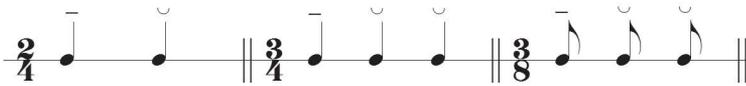
3. Море, пуче пушка, нане,
море пуче пушка покрај Крива Река,
мила нане, покрај Крива Река.
4. Море, побеже ми, нане,
море, побеже ми Смиљана девојка,
мила нане, Смиљана девојка.
5. Море, одведе гу, нане,
море, одведе гу Стојан Криворечан,
мила нане, Стојан Криворечан.
6. Море, одведе гу, нане,
море, одведе гу горе у планине,
мила нане, горе у планине.

7. Море, у планине, нане,
море, у планине, тамо да гу љуби,
мила нане, тамо да гу љуби.

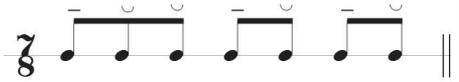

ПОДСЕТИ СЕ

Прости (једноставни) тактови имају један наглашен део. У њима се броји до два или три, тј. могу бити дводелни и троделни. Спајањем простих тактова настају све остале врсте тактова.

Мешовити тактови ($\frac{5}{8}$, $\frac{7}{8}$, $\frac{9}{8}$) настају комбинацијом дводелних и троделних тактова – дводела и тродела. Песма *Море, изгрејала, нане* је у такту $\frac{7}{8}$, који се састоји од једног тродела и два дводела.

У мешовитом такту веома је важно правилно наглашавање. Покушај да бројиш наглас, равномерно: је'н-два-три, је'н-два, је'н-два. Притом наглашавај увек први слог *је'н*. Затим уз бројање тапши или употреби расположиве удараљке.

Шано, душо, Шано, мори

Умерено

Традиционална песма из југоисточне Србије

Музичка нотација са српским текстом:

Ша - но, ду - шо, Ша - но, мо - ри, о - тво - ри ми - вра - га.
 Ја ти но - сим, ца - нум Ша - но, ђер - дан од ду - ка - та.
рефрен:
 Ој, ле - ле, ле - ле, из - го - ро за те - бе.
 Из - го - ре ми, ца - нум Ша - но, ср - це за те - бе.

2. Твоје лице бело, Шано, снег је са планина.
Твоје чело, гиди, Шано, како месечина.
Реф.
3. Она уста твоја, Шано, како рујна зора.
Оно око, душо моја, нека ме изгоре.
Реф.
4. Ноћ ли ходи тамна, Шано, ја си туга вием.
Убавиња твоја, Шано, не да ми да спием.
Реф.
5. Шано, душо, Шано, мори, отвори ми врата,
ће ти давам, Шано, мори, ђердан од дуката.
Реф.

Док певате ову песму, изводите ритмичку пратњу тапшањем.

Речник **Р**

- **гиди** (ђиди) – особа која изазива дивљење, али и прекор
- **убавиња** – лепота
- **ђердан** – огрлица

Запевала сојка птица

Традиционална песма из Призрена

Умерено

За - пе - ва - ла сој - ка пти - ца, ми - сли _____
 зо - ра _____ 1. је, мо - ре, зла - то, 2. је. _____

Речник

■ сојка – креја, шарена птица из реда врана

2. Хајде, Като, хајде, злато, спремај дарове, море, злато, спремај дарове.
3. Ја сам млада и сирота, немам дарове, море, злато, немам дарове.
4. Кад си млада и сирота, што се удаваш, море, злато, што се удаваш?
5. Удавам се што сам млада, т'нка, висока, море, злато, т'нка, висока.
6. Удавам се што сам лепа, бела, румена, море, злато, бела, румена.

Маријо, дели бела кумријо

Традиционална песма из Горе код Призрена

Умерено

Ма - ри - јо, _____ де - ли бе - ла кум - ри - јо, мо - ри, што ти _____ је, _____
 _____ Ма - ро, крот - ко, мо - ри, о - де - ње? _____ Што _____ ти _____
 је, Ма - ро, ти - јо, мо - ри, збо - ре - ње? _____

Речник

■ дели – храбра, смела
 ■ кумрија – гугутка
 ■ стомна – крчаг
 ■ ђердан – огрлица
 ■ мерак – жудња, чежња

2. Да ли ти, Маро, тежит стомните, мори, или ти, Маро, тежит, мори, ђердани?
3. Нито ми, аго, тежит стомните, мори, нито ми, аго, тежит, море, ђердани.
4. Токо ми, аго, тежи меракот, море, мој мерак, аго, ми је, море, далеко.

Почетком XX века појавили су се аутори песама које су веома сродне изворним. Такав пример је и песма *Нишка бања*, која је, захваљујући аранжману Ника Пејца, постала омиљена нумера многих хорова у свету.

Нишка бања

Душан Цветковић, аранжман Ник Пејц

Покретљиво

C. *mf*

1. Ниш - ка ба - ња, то - пла во - да, за Ни - шли - је жи - ва зго - да.
 2. Ни - шлиј - ке су фи - не да - ме, не ше - та - ју ни - кад са - ме.
 3. Јек, дуј, дуј, дуј, де - шуј - ду - ј, чу ми дав - те ча - је, ан - до му - ј.

A.

C. *f*

Ем - ка ра - вла, Ем - ка ме ра - вла, Ан - до ни - ши на - ме ка - вла.

A.

СЛУШАМО

Послушај *Нишку бању* у извођењу виолинисте Немање Радуловића.

